

Tartalom

XXVI. ÉVF. 2017. 1–4. SZÁM

<i>Emlékszámról</i> (Keményfi Róbert – Biczó Gábor)	5
<i>Ilyés Zoltán</i>	7
<i>Ilyés Zoltán publikációi</i>	10
TEREK, TÁJAK	
Biczó Gábor: Gyimesi „átváltozások”: egy történeti-néprajzi mikrorégió kutatása Ilyés Zoltán életművében	21
Keményfi Róbert: A nemzeti táj képzete. <i>Mozaikok: értelmezési utak – kutatási keretek – példák</i>	33
A. Gergely András: Kontaktzóna és régió összefüggései Ilyés Zoltán munkásságában	63
Borsos Balázs: Sajátos-e Gyimes népi kultúrája, és ha igen, miért nem mutatkozik ez meg a Magyar Néprajzi Atlasz térképein?	70
Szabó József: A társadalmi felszínalakítás értékei és veszélyei. <i>Ilyés Zoltán antropogén geomorfológiai vizsgálatai kapcsán</i>	82
Tátrai Patrik: Asszimiláció vagy hibriditás? Értelmezési keretek a Zoborvidék etnikai átalakulásához	95
Dávid Lóránt – Remenyik Bulcsú: Gyimesi mozaikok – Ilyés Zoltán emlékére	113
Csíki Tamás: A természeti környezet változása és adaptációi a falusi társadalomban a két világháború között	128
Magyar Zoltán: Valóságselemek egy gyimesi csángó népmesében	155
Pusztai Bertalan: Diaszpóraturizmus, örökségesítés és helyszakralizáció a skót függetlenségi referendum kontextusában	165
EGYÜTTÉLÉS	
Szijártó Zsolt: „A részvétel művészete”. Kollaboráción alapuló projektek a társadalomtudományokban	187
Feischnid Margit – Szerbhorváth György: Mezsgyevilágok helyett kerítések: felügyelet és biopolitika	206
Fedinec Csilla: Hány óra van Kárpátalján?	224
Povedák István: A szent szánkódomb, avagy székelij himnusz a szegedi kurgánon. <i>Egy újnacionalista vernakuláris emlékhely elemzése</i>	236
Kotics József: A cigány–magyar együttélés lokális mintázatai	259
Kovács Nóra: A diaszpóra visszavándorlásának ideológiai vonatkozásai Közép-Kelet Európában: Badiny Jós Ferenc Magyarországon	284
„...a mi gyermekünk” – Ilyés Zoltán emlékére (dokumentumfilm) [Biczó Gábor – Szabó Henriett]	305

Asszimiláció vagy hibriditás? Értelmezési keretek a Zoborvidék etnikai átalakulásához

TÁTRAI PATRIK

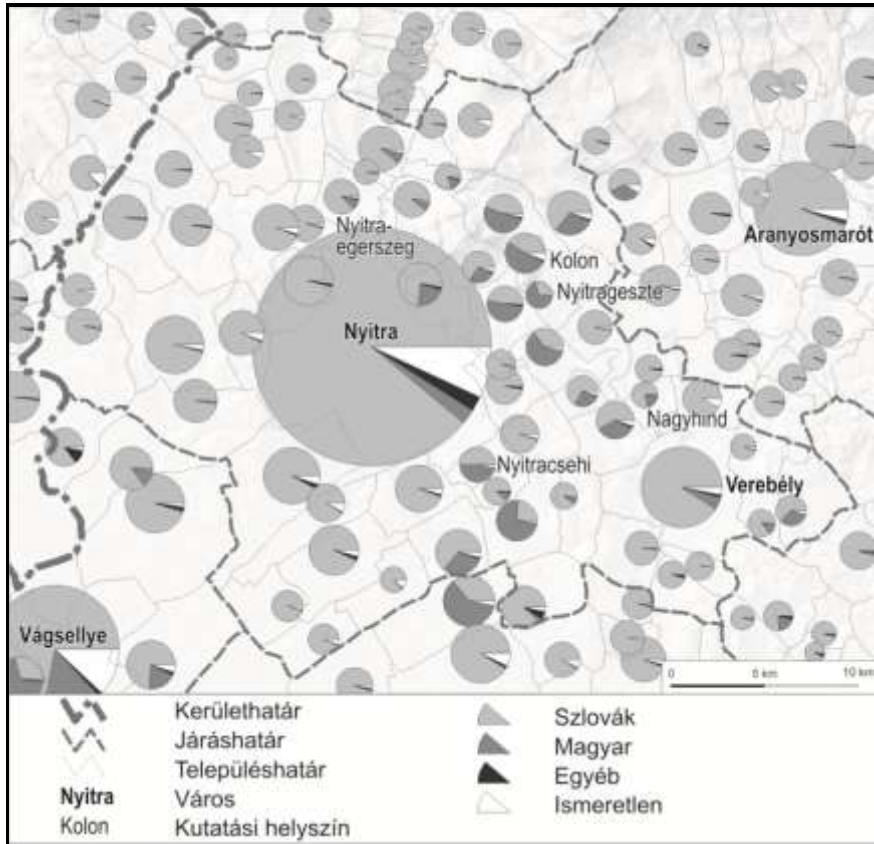
Bevezetés

A Zoborvidék (vagy Zobor-vidék, Zoboralja, amit közigazgatásilag a Nyitrai járás keretez) – bár az elmúlt évszázad folyamán elsősorban a néprajzi kutatások révén került be a köztudatba – nemcsak néprajzi sajátosságai miatt különleges: ez ugyanis az egyetlen olyan magyarok által is lakott vidék, mely ma már nem kapcsolódik a Dél-Szlovákiában hosszan elnyúló magyar etnikai tömbhöz.¹ A terület a magyar-szlovák kontaktzóna északnyugati peremén, a magyar határtól a magyarlakta területek közül a legtávolabb helyezkedik el. A térségben és a magyar többségű települések száma csökken, a magyarlakta falvak etnikailag vegyes lakosságúak (1. ábra). A helyi magyarok a mindennapjaikat vegyes élethelyzetekben, vagy éppen szlovák környezetben (pl. nyitrai munkahelyek) töltik.

Mindezen tényezők fontos szerepet játszanak abban, hogy a terület nyelvi-etnikai összetételének a változása az elmúlt évtizedekben rendkívül felgyorsult. A szlovákiai magyarlakta területek közül a két nagyváros, Pozsony és Kassa, valamint a Kassa-környéki járás mellett a Nyitrai járás az, ahol a magyarok száma és össznépszerűséghez viszonyított aránya a legnagyobb mértékben csökken,² ezzel párhuzamosan a szlovák népesség részesedése dinamikusan nő. Így az 1991-ben még több mint 13 ezer főt számláló magyar közösség létszáma 2011-re 9 ezer főre apadt.

¹ A kutatás az OTKA K 78647 számú projektje (Etnikai egyensúlyhelyzetek, lokális együttélési modellek két vegyes lakosságú kistérségben [Tövishát, Zobor-vidék]) keretében készült.

² Mind az 1991-es és a 2001-es népszámlálások, mind 2001 és 2011 között 17%-kal csökkent a magyar nemzetiségűek száma a Nyitrai járásban. A szlovákiai magyar népesség fogyása ugyanazon időszakban 8, illetve 12%-os volt.

1. ábra: A Nyitrai járás anyanyelvi képe 2011-ben

Forrás: A 2011-es szlovák népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

E folyamat nem magyarázható objektív tényezőkkel, azaz nem a természetes szaporodás különbségei vagy egyfajta szelektív migráció állnak a háttérben; mind a statisztikák, mind a terepi kutatások azt támasztják alá, hogy a fenti jelenség az etnikai identifikáció szubjektivitására vezethető vissza. Ez nem csak az etnikai önbesorolás változását – avagy demográfiai megközelítésben a magyar etnikai reprodukció szlovákok javára történő csökkenését – jelenti. Átalakulóban van a hagyományos etnikai/nemzeti kategóriarendszer; az etnikai identitás megjelölésekor az egyértelműnek tűnő magyar vagy szlovák besorolás helyett differenciált kifejezésekkel, hibrid kategóriákkal határozzák meg a magyar származásúak nemzeti affinitását, asszimilációs hajlandóságát.

A tanulmány legfőbb kérdése az, hogy hogyan lehet ezen folyamatokat, jelenségeket értelmezni és konceptualizálni?

Tágabban értelmezett térségünkben az etnikai szerkezet objektív tényezőkkel nem magyarázható változásait, tehát az etnikai identifikációval kapcsolatba hozható változásokat általában az asszimilációs diskurzus keretein belül szokták vizsgálni. A szlovákiai magyarok etnikai folyamatait tekintve is ez a döntő megközelítés.³ Ennek megfelelően a zoborvidéki magyar népesség szociokulturális hasonulási folyamatainak leírása is eddig leginkább a – helyi magyar elit diskurzusában is kulcskérdésnek ítélt – asszimiláció elméleti keretében történt.⁴ Ez azért is indokolt, mivel az asszimiláció általános vizsgálatánál mind Biczó Gábor, mind Kiss Tamás kiemeli, hogy az asszimiláció fogalmának műveleti értéke a rivális fogalmakkal szemben komplexebb, magasabb fokú.⁵ Ugyanakkor a hibriditás, a hibrid identitások, a kettős kötődés kérdése az egyetlen olyan fogalom, amelyet Biczó és Kiss is elég produktívnak tart, hogy konkuráljon az asszimiláció fogalmával.⁶ Ráadásul Továbbá a hibriditás mint fogalmi keret már több dél-szlovákiai esettanulmányban is megjelent.⁷

A zoborvidéki etnikai viszonyok egyes szegmenseinek leírásához – a népszámlálási adatokra és a tereptapasztalatokra építve – tehát az asszimiláció mellett érdemes bevonni a hibriditás fogalmát is. Napjainkban a hibriditás statisztikailag kimutatható: hibrideknek tekinthetjük például a népszámlálásokon eltérő anyanyelvet és nemzetiséget vallókat.⁸ A Nyitrai járásban 2011-ben minden ötödik magyar kötődésű (azaz nemzetiség és/vagy anyanyelv szerint magát magyarnak valló) lakosnak nem egyezett meg az anyanyelve és a nemzetisége. A vizsgált térségben a hibriditásnak megvannak a történeti gyökerei is (részletesen ld. a következő fejezetben). Bár a hibrid identitáskonstrukciókkal jellemezhető népesség évszázadokon átívelő folytatóságossága a statisztikák alapján valószínűtlen, mégis, a jelenség jól mutatja az etnikai kontaktzónában létrejövő és újratermelődő vegyeség és hibriditás lehetőségét.

A hibriditás fogalmának a magyar kisebbségek és a többség viszonyára való alkalmazásáról megoszlanak a vélemények. Kiss Tamás szerint

„Érdemes elgondolkodni azon az egyszerű tényen, hogy míg beszélhetünk magyar-cigányokról, magyar-örményekről, sváb-magyarokról, vagy magyar-zsidókról, addig eléggé meglepődünk a román-magyar vagy szerb-magyar kifejezéseken. Ez utóbbi két viszonyrendszerben a közties identitásoknak nincs társadalmi és diskurzív helye.”⁹

³ Pl. Gyurgyik 2004, 2010; Homišinová 2008; Majo 2009; Szarka 2012.

⁴ Pl. Csámpai 1994; Kontra 2010; Tátrai 2013.

⁵ Biczó 2011; Kiss 2011

⁶ Biczó 2011: 36; Kiss 2011: 45.

⁷ Árendás 2012; Szarka 2012.

⁸ Horváth 2008: 10.

⁹ Kiss 2011: 46.

Ugyanakkor pont a szlovák-magyar viszony az, ahol megítélésem szerint a közbeszédben és a Most-Híd megjelenése óta a szlovákiai magyar politikában is egyre nagyobb teret kap, egyre elfogadottabbá válik a többes kötődések, a vegyesség és a hibriditás kérdése, és ahol a „szlovácmagyar”, esetenként a „szlovákmagyar” kifejezés – még ha sokszor pejoratív értelemben, de – a mindennapokban is használatos.¹⁰ Éppen ezért jelen tanulmány amellet érvel, hogy a magyar–szlovák kontaktzóna ezen északi peremén a hibriditás fogalmának bevezetése az etnikai folyamatok jobb megértéséhez segít hozzá. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni azt is, hogy a zoborvidéki példákon bemutatott hibriditás jelentősen eltér a klasszikus posztkoloniális kontextusban leírt hibriditástól,¹¹ továbbá a zoborvidéki „hibrideket” nem jellemzik a fogalomhoz kapcsolható egyes sajátosságok (pl. két régitől születő új etnikai azonosulás), azaz nincs például egy tudatos, „sem magyar, sem szlovák” identitásuk.

Asszimiláció és hibriditás történeti metszetben

A magyar-szlovák nyelvhatár 18. századi megszilárdulását követően a vizsgált területen a lakosság etnikai összetételében bekövetkező változásokért már elsősorban az egyes nemzetiségek természetes szaporodásának különbségei, illetve – egyre inkább – az asszimilációs folyamatok a felelősek. A 19. században a – vizsgált terület gyakorlatilag teljes egészét magába foglaló – etnikai kontaktzónában egyaránt jelen volt az „elmagyarosodás” és az „elszlovákosodás” címkékkel illetett nyelv váltás. Azonban e változások mellett ugyancsak feltűnő volt, hogy a mai Nyitrai járás délkeleti szegletében – avagy tágabb keretben a Léva–Érsekújvár–Verebély háromszögben – kialakult egy olyan kétnyelvű, kettős identitású népesség, amely aztán a későbbi népszámlálások alkalmával mindig az államalkotó népcsoportokhoz illeszkedett anyanyelvi vagy nemzetiségi önbevallás szerint.¹²

E népesség etnikai önbesorolása az 1. világháború előtti időszakban népszámlálásról népszámlálásra változott, amit jelentősen befolyásolt a népszámlálások lebonyolításának „szellemisége” is. Az etnikai kontaktzónában megfigyelhető többes/bizonytalan etnikai kötődésről már a Statisztikai Hivatal által a századfordulón a „nyelvhatárra” kiküldött bizottság jelentése is tudósít:

„E nép a magyar és szlovák néphez tartozás oly bizonytalan határán van, hogy épp oly joggal vehető magyarnak, mint szlováknak. Egyaránt beszél, s egyaránt használja mind a két nyelv

¹⁰ Megemlítendő, hogy a diskurzusnak és a jelenség elfogadásának fontos lépcsőfoka volt Galán Angéla nagy visszhangot kiváltó diplomafilmje, a „Szlovákmagyarok” is.

¹¹ Ld. Bhabha 1994; Young 1995.

¹² Kocsis 1998: 125–126.

vet, az összeíró számlálóbiztosnak úgyszólván a bangulatától függ, hogy a magyarság vagy a szlovákok közé sorozza-e őket. Általánosságban az 1890. évi népszámlálás itt is inkább a magyarság számát igyekezett növelni, az 1900. évi összeírás az ez alkalommal kiadott szigorúbb utasításoknak eredményeképpen inkább szlováknak minősítette az ily bizonytalan elemeket; végeredményben azonban kérdéses, melyik járt el helyesen a kettő közül, mert a nép nemzetiségi bovaratkozása mindkét időpontban bizonytalan volt, s 1890-ben épp oly kevésbé volt magyar, mint amily kevésbé szlovák 1900-ban.”¹³

A fenti beszámoló alapján tehát egy olyan – viszonylag jelentősebb lélekszámú – népesség körvonalazódik, amely magyar is és szlovák is, egyúttal sem magyar, sem szlovák. E jelenség két kérdéskör fontosságára hívja fel a figyelmet.

Egyrészt az etnikai kategorizáció problematikájára: Wolfgang Aschauer emeli ki, hogy a 19. század végén a nacionalizmus és az etnopolitika hozta létre azon standard, egyértelmű etnikai kategóriákat, amibe az addig sokféle, sokszor etnikai kategóriák mentén nem leírható népességet aztán besorolták.¹⁴ Szilágyi N. Sándor és Keményfi Róbert pedig a népszámlálási etnikai adatok problematikussá voltát hangsúlyozzák, nevezetesen azt, hogy az etnicitás dinamizmusát a népszámlálások statikus adatai nem tudják visszaadni.¹⁵ E két szempontot David Kertzer és Dominique Arel köti össze, akik a népszámlálási gyakorlatok, a kategorizálás hatalmi/politikai befolyásoltsága miatt megkérdőjelezzik, hogy van-e egyáltalán értelme a népszámlálások etnikai adataira kutatásokat alapozni.¹⁶

Másrészt a fenti leírás arra is rávilágít, hogy a bemutatott kétnyelvű népesség – bár kialakulása vélhetőleg asszimilációs folyamatokhoz köthető – hibrid népességnek is tekinthető, amely a magyar és szlovák népesség egymás mellett éléséből,

¹³ Idézi Katus 2008: 44. Az 1880–1910 közötti etnikai arányok ingadozásához részletes adatokat ld. Tátrai 2005: 333.

¹⁴ „A nacionalizmus nagy teljesítménye nem csak abban áll, hogy egy központi megkülönböztető kategóriarendszer létrehozása céljából személyre szabott jegyeket határozott meg a lakosság megkülönböztetésére, hanem hogy ezeket a jegyeket homogenizálta és általánosította.” Aschauer 2009: 43.

¹⁵ „A népszámlálási statisztika ugyanis *diszkrét* értékekkel dolgozik (a *diszkrét* szó matematikai értelmében), [...] Az etnikai identitás és az anyanyelv azonban [...] a valóságban inkább *folytonos* értékekkel fejezhető ki, semmint éles kategóriahatárokat feltételező *igen/nem* válaszokkal (mégpedig leginkább éppen azokon a vidékeken, ahol az asszimilációs folyamatok erőteljesebben érvényesülnek), ezeket a folytonos értékeket azonban a népszámláláskor mégis diszkrét értékeké kell alakítani, és ez ráadásul (de amúgy szerencsére!) teljesen az adatközlő személyekre van bízva, pedig ettől némelyikük igencsak el van bizonytalanodva. Azt azonban mégsem mondhatja magáról, amit máskor szokott (hogy tudniillik: „mi itt olyan ’magyarok is, meg románok is’ vagyunk, inkább tán magyarok, mint románok, de van rá eset, hogy fordítva”, vagy: „mi is magyarok volnánk, csak hát sajnos már nemigen tudunk magyarul”, azaz: magyarok, de nem prototipikusak)”. Szilágyi 2004: 159. „... az alapvető kérdés az, hogy lehet-e egyáltalán mérni, illetve egyszavas statisztikai adatokba [...] ’besűríteni’ az etnikai dinamika komplex folyamatát?” Keményfi 2010: 105.

¹⁶ Kertzer–Arel 2002: 18.

keveredéséből alakult ki. Hibriditása azonban csak részben jelent a bhabhái értelemben vett új minőséget: egyszerre magyar és szlovák, viszont sem magyar, sem szlovák. Ugyanakkor semmiképpen sem tekinthetők homogén, területileg elkülönülő csoportnak, inkább csak a magyar és szlovák nemzetiség közti különböző átmenetnek, akik nem kizárólagos lakosai az adott térségnek, településeknek. E népesség hibriditása ideiglenes állapotnak bizonyult: a viszonylagos egyensúlyi helyzetből az aszimmetrikus nemzetállami erőtér először magyar irányba próbálta terelni, később, csehszlovák fennhatóság alatt pedig – immár végérvényesen – szlovák irányba.

A mindenkori hatalom által befolyásolt aszimmetrikus többség-kisebbség viszonyok különösen a 20. század folyamán befolyásolták a terület etnodemográfiai folyamatait. Az áhított nemzetállami célt, az etnikai homogenizációt mind a magyar, mind a csehszlovák, mind a szlovák időszakokban a nemzetépítés különböző eszközeivel próbálták megvalósítani, amiben természetesen az asszimilációnak kitüntetett szerepe volt és van.

A Nyitrai járás etnikai szerkezetének változásait vizsgálva egyértelmű, hogy a legjelentősebb változások az államhatalom-változásokkor (1918–19, 1938, 1944–45) következtek be (2. ábra). Ezen időszakokban főként az államtól függő elit és polgári rétegek cseréje, illetve lojalitásváltása történt meg. Utóbbi különösen könnyen ment a többnyelvű, többes kötődésű népesség esetében, amire kiváló példa Peéry Rezső visszaemlékezése, aki nyitrai, kisenemesi származású, hivatalnok nagybátyját idézi:

„Csak semmi nehezítés kedveseim. Megváltozták a viszonyok, ahogy felénk mondják Nyitrában. Most a kenyér a fontos, a szent kenyér, és nekünk az államnál nem könnyű a dolgunk. Mi nem vagyunk szabadpályán, mint te, lieber Herr Schwager. Alkalmazkodnunk kell, kérnélek szépen. És lehet-e alkalmazkodni másképpen, mint egészen... Nem akarok vagonlakó lenni ötven esztendővel... Tiszta Pista hat uns verspielt, ki bitte volna. Fájdalmas dolog, nebez dolog. És a fele úton nem lehet megállni. Wenn schon, denn schon, kérném alássan. Mit tebettem volna – megoldottam a kérdést, lieber Herr Schwager, po nyitrianszki... A demokrácia szép dolog, és ha egy kicsit tótul kell beszélni hozzá, hát ezért behebe nem megyünk a szomszédba. Nem lehet másként odafönn a Nyitra milá Nyitrában... Mann muss gute Miene machen, proszím ponyizsenye. Ók győzték, ahogy nálunk mondják. Új idők, új emberek... Minekünk államiaknak mindig alkalmazkodnunk kellett, kérnék alássan. Wir waren grossmüti in Ungarn, addig nyomtunk el a szlovákocskákat, amíg szépen ók lettek az urak felettünk. Teraz szu onyi pányi, und wir müssen uns fügen... Mindenben új módi járja, kedveseim. Node este a Zoboron tovább táncoljuk a csárdást, kérnélek szépen... És mi is történt? Nem nagy dolog. Azeelőt a konyhán beszélünk tótul, a hivatalban magyarul. Most fordítva van. A hivatalban povedálunk szlovákul. Odabaza pedig magyarul, ennyi az egész, kérem alássan.”¹⁷

¹⁷ Peéry 1993: 36–37, idézi Ilyés 2005: 151.

A 2. világháború után a csehszlovák állam végérvényesen meg akarta oldani a kisebbségi kérdést – esetünkben a magyar lakosság eltávolításával. A közvetlen megtorlás (deportálás, lakosságcsere, belső telepítések) – a járás magyarságának viszonylag alacsony száma és periférikus, nyelvsziget helyzete miatt – kevésbé érintette az itteni magyarságot.¹⁸ Ellenben a közvetett megtorlás (reszlovakizáció, magyar nyelv korlátozása, magyar iskolák bezárása) hatásai továbbgyűrűzve napjainkig érezhetők.

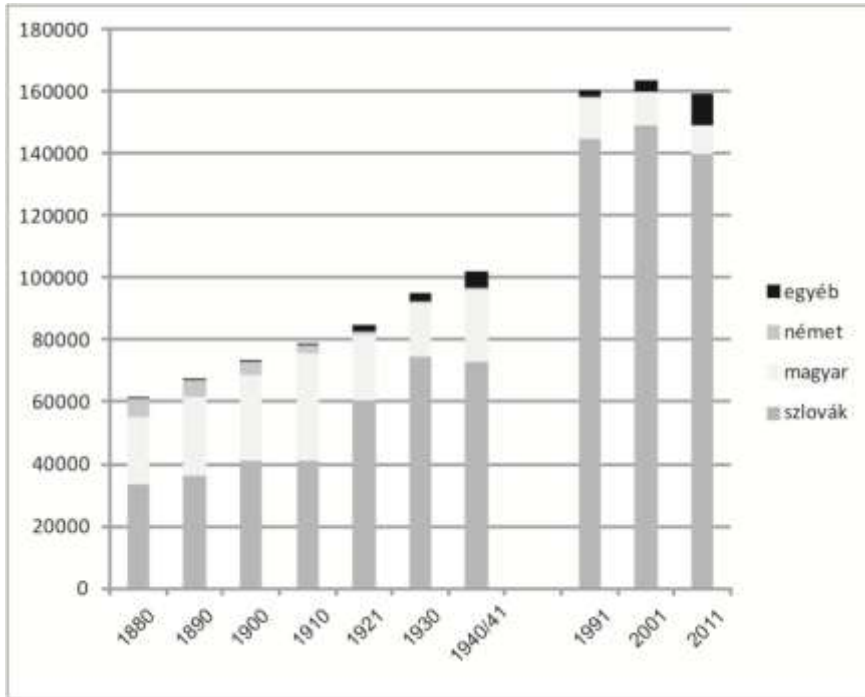
Az 1960-as évektől új folyamatok indultak meg, melyek az egész társadalmat érintették. A mezőgazdaság átalakítása, modernizációja, illetve a tévesztés eredményeképpen az addigi foglalkozási struktúra átalakult. A térbeli migrációt ezután a munkahelyszerzési lehetőségek befolyásolták alapvetően. A munkaerőt egyrészt a helyi szövetkezetek, másrészt a szocialista iparosítás révén létrejött gyárak szívták fel.¹⁹ A szocialista iparosítás (és urbanizáció) nem csak a városok épített (ipartelepítés, lakótelep-építések), hanem az etnikai arculatát is átalakította. Ezen új hatások növekvő társadalmi mobilitáshoz,²⁰ valamint a hagyományos, zárt falusi társadalmak felbomlásához vezettek, amely – a természetes okokon kívül (szlovák többség, földrajzi közelség) – szintén hozzájárult a vegyes házasságok arányának és ezáltal az asszimiláció mértékének növekedéséhez is. A fentiek mellett a csehszlovák állam nemzetiesítő politikáját is fontos kiemelni, hiszen olyan adminisztratív intézkedések, mint egyes települések magyar iskoláinak bezárása nemcsak az adott közösségeket, de néha egész kistérségek magyar lakosságát fosztotta meg az anyanyelvi iskoláztatás lehetőségétől – ezáltal asszimilációs pályára állítva sokakat. A szocializmus időszakában a vizsgált területet tekintve ezen hatások elsősorban még csak a városokban, illetve a hegymegi és vízmegei falvakban jelentkeztek,²¹ azonban napjaink asszimilációs folyamatainak gyökerei is többnyire ebben a periódusban keresendők.

¹⁸ Vadkerty 2001: 123–142.

¹⁹ Czövek 2002: 19.

²⁰ A zaborvidéki magyar falvakból elsősorban a férfiak kerestek munkát a városokban, ahol azonban leginkább csak alacsony presztízsű munkát kaptak (pl. segédmunkások), ami a helyi magyarság hátrányos társadalmi rétegződéséhez vezetett. Czövek 2002: 19.

²¹ A szlovák települések által övezett Vicsáppapátiban így mesélt egy helybeli lakos a házassági szokásokban bekövetkezett változásokról: „Az 1960-as évektől a vicsápi legények javarészt Elefántról szoktak nőülni, szlovák lányt hoznak. Körtvélyes, Pereszlény, Ludány, egészen Tapolcsányig mind szlovák falvak, s oda is sokan mennek férjhez, s kerültek ide is. Aztán ott van Podhorány, Szalakusz, az már tiszta szlovák falu. Mindig előfordultak ilyen keveredések, de ilyen kilengések, mint most, nem voltak, bűnnek vették, nem engedték a szülők.” Czövek 2002: 19.

2. ábra: Az etnikai összetétel változása a Nyitrai járás mai területén, 1880–2011 (fő)

Adatok forrása: 1880–1910: magyar népszámlálások anyanyelvi adatai; 1921–1940: csehszlovák népszámlálások nemzetiségi adatai; 1941: magyar népszámlálás nemzetiségi adatai; 1991–2011: szlovák népszámlálások nemzetiségi adatai

Az asszimiláció recens jellemzői a Zoborvidéken

A Nyitrai járás etnikai szerkezetének átalakulásában az egyik legfontosabb szerep – immár évtizedek óta – az asszimilációnak jut. Az asszimilációs folyamatok üteme és mértéke az egyik legnagyobb Szlovákiában. Ennek okai szerteágazók; a következőben egy rövid áttekintésben próbáljuk meg összefoglalni őket.

A zoborvidéki magyarok szlovákiai magyar viszonylatban speciális, nyelvsziget helyzetben élnek. Ez a tény, valamint viszonylag alacsony lélekszámuk és a településeik vegyes etnikai jellege megsokszorozzák a többségi nemzettel való találkozási felületet. Ezek a körülmények megteremtik az alapfeltételeket, az „asszimilációs helyzetet”.²² Természetesen még ebben a helyzetben sem lenne szükségszerű az asszimiláció. A többség–kisebbség viszony azonban rendkívül

²² Részletesen ld. Biczó 2009: 95–109.

aszimmetrikus, amely jelentős mértékben Szlovákia nemzetisítő politikájának (pl. a 2009-es nyelvtörvény) a következménye. A hatalmi–hierarchikus viszonyok szoros összefüggésben állnak a magyar nyelv és a helyi magyar dialektus presztízsének csökkenésével, a magyar nyelv „falusi”-ként, „elmaradott”-ként, az idősek nyelveként történő megbélyegzésével.²³ A vegyes házasságokban élők, de már az etnikailag homogén magyar családok egy része is szlovákul társalog a gyermekekkel. A térségben a társadalmi mobilitás, a „modernizáció”, a fiatalság nyelvéné a szlovák vált. A magyarlakta falvakon kívül – elsősorban a gyorsan fejlődő Nyitrán, a térség magyar falvainak vonzásközpontjában – a többséghez való igazodás dominál, ahol a magyar nyelvet sokszor még egymás között sem használják.²⁴ Kisebbségi és egyéni szemszögéből tekintve úgy is fogalmazhatnánk, hogy a magyar nyelv hasznossága kisebb, mint a szlováké, a társadalmi felemelkedést nem biztosítja olyan hatékonyan, így a nyelvi asszimiláció természetes, a két nemzetiség aszimmetrikus helyzetéből levezethető folyamat.²⁵

A hatalmi viszonyok mellett a másik fontos tényező az intézményeké. Az etnikai szocializációban kulcsszerepet játszó intézmények (család, iskola, egyház) közül egyik sem tölti be teljesen azt a szerepet, ami a magyar etnikai identitás továbbörökítéséhez szükséges lenne. Az intézmények közül a család szerepe a legfontosabb az etnikai szocializációban. A zoborvidéki magyar településeken immár több évtized óta a mindennapok részét képezik a vegyes etnikai léthelyzetek és a vegyes házasságok, amik nem kedveznek a magyar etnikai identitás továbbörökítésének. Általános jelenség, hogy még a homogén magyar házasságból származó gyerekeket is szlovák iskolába íratják, ezáltal asszimilációs pályára állítva őket, sőt, egyes családokban ezen utódokat magyarul sem tanítják meg.

A magyar iskolahálózat visszafejlődése töretlen, egyre kevesebb intézmény egyre kisebb gyerekszámmal működik. Ennek okai közt a legfontosabbak a csökkenő születésszám, illetve a magyar családok iskolaválasztási stratégiája: a magyar nemzetiségű gyerekek többsége nem magyar nyelvű tanítási intézményt látogat, valamint egyre kisebb a presztízse a falusi kisiskoláknak, helyettük a városi intézményeket favorizálják.²⁶

²³ Sándor 2000: 29; Presinszky 2008: 155–156. Rendkívül hasonló nyelvi viszonyokat, nyelvi aszimmetriát mutatott ki Susan Gal (1991) a burgenlandi Felsőőrön az 1970-es években, ahol a magyar és a német nyelv viszonylatában ugyanazok a generációs-, presztízis, társadalmi különbségek, illetve általánosságban a két nyelv használatának ugyanolyan jellemzői bontakoztak ki, mint napjaink Zoborvidékén.

²⁴ „Nyitra egyben a szlovák nemzeti szupremácia tere is, a szlovák nemzetépítési küzdelmek szimbolikus helye mint az ellenőrzés és az igazodás tere eleve lehalkítja és elnémítja a magyar beszédet.” Ilyés 2012: 447.

²⁵ Vö. Arel 2002: 93.

²⁶ Morvai 2013.

A vallás sok esetben erősíti az etnikai különbségeket, azonban a Zoborvidéken, ahol a népesség a nemzetiségi hovatartozástól függetlenül gyakorlatilag homogén római katolikus, az egyház ebbéli szerepe nem ilyen jelentős. A szlovák egyházvezetés és egyházszerkezet nemzetiesítő hatása ismert jelenség, amelyre a Zoborvidéken is találhatók jó példák.²⁷ Azonban azon kevés magyarlakta településen, ahol magyarul tudó pap szolgál, a templom még mindig a magyar nyelvhasználat egyik utolsó nyilvános színtereként funkcionál.²⁸

A zoborvidéki magyarok asszimilációját azonban más szempontból is megközelíthetjük. Eszerint azért (is) asszimilálódnak a magyarok, mert csökken a magyar etnicitás által nyújtott kínálat;²⁹ a társadalmi–gazdasági státuszuk javulását elsősorban nyelv- és nemzetváltással tudják elérni. Ebben a megközelítésben az aszimmetria megmutatkozik a falu–város különbségben (a magyar lakosság urbanizációs szintje jócskán a járási átlag alatt van), és ezzel összefüggésben a foglalkozási összetételük, a társadalmi–gazdasági státuszuk is kedvezőtlenebb a többségi szlovákokénál.

Felmerül a kérdés, hogy kik asszimilálódnak a magyarlakta falvakban? Általánosságban úgy válaszolhatunk, hogy inkább az alacsonyabb státuszúak, mert nekik a szlovákká válás több alternatívát kínál, míg a magyarnak maradásból inkább a helyi vezető/értelmiségi réteg profitál.³⁰ Természetesen ezen folyamat korántsem ilyen tudatosan szokott lejátszódni, és kérdés, hogy ez a folyamat mennyire választás kérdése és mennyire a struktúrák következménye.³¹ Hiszen ma már például a gyerekek magyar iskolába íratása sem garancia a magyar etnikai identitás továbbörökítésére, mivel a kortársak többsége már a „legmagyarabb” falvakban is szlovák iskolába jár, szlovák nyelven szocializálódik, így a település ifjúságának a közlekedő nyelve, a közös, legmagasabb presztízsű nyelv a szlovák lesz. Ennek következtében – főleg a fiataloknál – kirekesztődhetnek azon egyének, akik „mások”, így az asszimiláció szempontjából meghatározó tényező lehet az egyének hozzáállása, illetve a csoportelvárás.

Ha demográfiai szempontból vizsgáljuk az asszimilációt, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a 2001-es és a 2011-es népszámlálások között – mérlegmódszerre alapozott becslésünk szerint – mintegy ezer fő, a zoborvidéki magyarság kb. 10%-a váltott nemzetiséget, amely magasabb, mint a szlovákiai átlag. A váltás egyrészt a vegyes családokban következik be, ahol „*bázisfelek egyike a házasságkö-*

²⁷ Ilyés 2013.

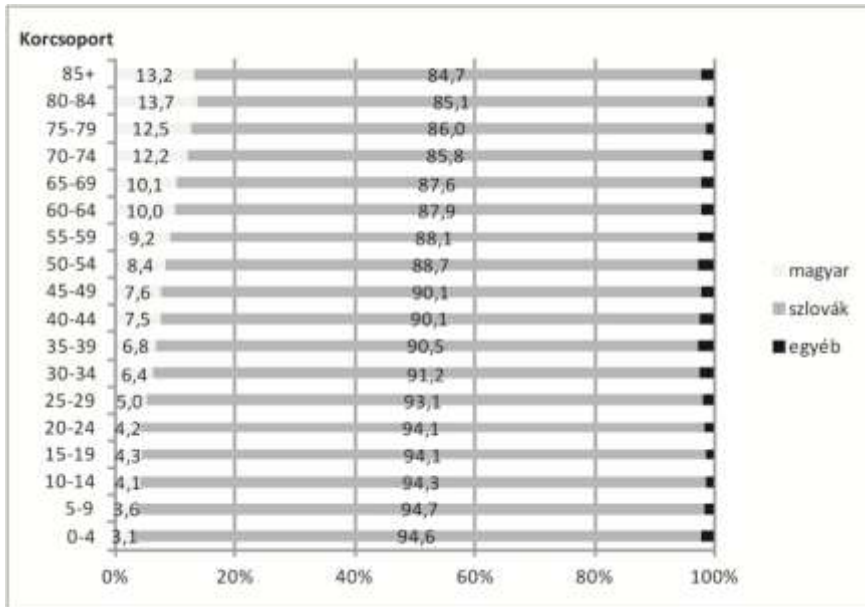
²⁸ Vö. Gal 1991: 69–70; Sándor 2004: 75.

²⁹ Vö. Alba–Nee 1997: 835; Bindorffer 2002: 26.

³⁰ Ez egyébként kiválóan látszik abból is, hogy még a szlovák többségű települések élén is leggyakrabban magyar polgármestert találunk.

³¹ Lásd Waters 1990.

tés és már az első gyermek megszületése közötti rövid időszak alatt nemzetiséget vált”.³² A különbség másik, az előzőnél fontosabb összetevője a – főként – vegyes házasságból származó utódok „nemzetváltása”, tehát az a jelenség, amikor a magyarok demográfiai és etnikai reprodukciója elválik egymástól: előbbi a magyar anyák által szült összes gyereket, utóbbi a magyar anyák által szült magyar nemzetiségű gyerekek számát jelenti. A két kategória különbségéből következtetni lehet az intergenerációs asszimiláció nagyságára.³³ Szlovákiai viszonylatban az ezredforduló környéki survey vizsgálatokból ismert a magyar–szlovák vegyes házasságokból származó utódok etnikai szocializációja; ezek szerint 10-ből 8 gyerek szlovák nemzetiségű lesz.³⁴ A Zoboralján ez az arány még egyenlőtlenebb: 2012-ben elvégzett, öt falura kiterjedő vizsgálatunk alapján a vegyes házasságokból származó 18 év alatti fiatalok kevesebb mint 5%-át gondolták magyarnak az adatközlők.³⁵

3. ábra: A Nyitrai járás népességének etnikai összetétele öt éves korcsoportonként, 2001
Forrás: A 2001-es szlovák népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

³² Gyurgyík 2010: 210.

³³ Szilágyi 2004; Gyurgyík 2010: 211.

³⁴ Csepeli et al. 2002; Gyurgyík 2004.

³⁵ Tátrai 2013. Szemet Éva alsóbodoki kutatása hasonló arányokról számol be. Szemet 2012.

Meg kell azonban említeni, hogy tapasztalataink szerint a Nyitrai járásban – Szlovákia többi részéhez viszonyítva – igen jelentős a homogén magyar családból származó fiatalok szlovák identifikációja is. Az említett 2012-es felmérésünk alapján a homogám magyar házasságokból született 18 év alatti gyerekek közel ötöde szlovák nemzetiségű lesz.³⁶

Az asszimiláció domináns típusának (intra- vs. intergenerációs asszimiláció) beazonosításában a korcsoportos vizsgálatok segítenek. A Nyitrai járás lakosságának nemzetiségi bontású korcsoportos vizsgálata azt bizonyítja, hogy a nemzetiségváltás főként a generációk között következik be. Minél idősebb korosztályokat vizsgálunk, annál nagyobb a magyarok aránya (3. ábra), ami azt jelenti, hogy a magyar lakosság – a szlovákokhoz képest – előregszik. A két nemzetiség korösszetétele közötti hatalmas különbséget a népmozgalmi mutatók közti eltérések nem magyarázzák, így a különbséget jelentős részben az asszimiláció okozza.

Hibrid identitások: változó etnikai klasszifikáció a Zoborvidéken

A szlovák környezet, a szinte minden családban megjelenő vegyesség az elmúlt évtizedekben a mindennapok része lett, esetenként rendkívül egyenlőtlen viszonyokat létrehozva magyarok és szlovákok között (pl. a nyelvhasználat tekintetében), ami lényegében a magyarok csoportszintű asszimilációjához vezetett. A vegyes élethelyzetek családon belüli elterjedése és elfogadottsága, azaz a hibriditás bevett, „normális” jelenséggé válása azt eredményezte, hogy a magyarok esetében az etnikai szocializációban az iskola szerepe sokszor fontosabb, mint a családé. Mindezen folyamatok szétfeszítették a hagyományos etnikai/nemzeti kategóriarendszert; általánossá vált a hibrid, differenciált, illetve indirekt kategóriákkal leírt etnikai kötődés.

Az etnikai identifikáció zoborvidéki gyakorlatainak, az etnikai identitás árnyalatainak, illetve a nyelv- és nemzetiségváltás mintázatainak a vizsgálatára a már említett 2012-es terepi felmérésünk keretében került sor. A felmérésben öt falu (Kolon, Nagyhind, Nyitracehi, Nyitraegerszeg, Nyitraeszte) lakosságának egyes jellemzőit (pl. etnikai hovatartozás, nyelvismeret, iskolaválasztás, vegyes házasságok) vettük fel háztartási szinten külső minősítéses módszerrel, amelyet helyi adatközlők segítségével vettünk fel.³⁷ A felmérés egyik legfontosabb tanulsága az etnikai klasszifikáció, a csoportképzés nehézsége, bizonytalansága volt. Az adatközlőknek komoly nehézsége támadt egyesek standard etnikai kategóriákba soro-

³⁶ Tátrai 2013.

³⁷ A módszert, célokat, előzményeket, eredményeket részletesen ld. Tátrai 2013.

lásával, így sokszor indirekt információkkal érzékeltették a magyar és szlovák identitások közötti átmenetek hihetetlen változatosságát. Több adatközlőnél az alapfogalmak értelmezése, használata sem volt egyértelmű: gyakran keveredett pl. az anyanyelv, nemzetiség, etnikai hovatartozás és a (le)származás fogalma. Az adatközlők információi alapján a falvak lakosságának 10–25%-át sorolhatjuk a bizonytalan/többes kötődésű/hibrid kategóriába, és általában minél vegyesebb az adott település etnikai összetétele, annál magasabb volt a hibridek aránya.

A külső etnikai minősítés folyamata nagyban függ az adatközlő nemzetiségétől (pl. alaposabb ismeretekkel rendelkeznek az azonos nemzetiségűekről),³⁸ valamint nemétől (a nők precízebbek, jobban ismerik a helyi viszonyokat). A külső minősítést sok tényező befolyásolja, amelyek közül kiemelkedik a minősített személyre vonatkozó négy fő ismérv: az elvégzett (alap)iskola,³⁹ a beszélt nyelv (ami nem feltétlenül azonos az anyanyelvvel),⁴⁰ az önbevallás, deklarált identitás,⁴¹ továbbá a leszármazás, a szülők ismerete.⁴² Az alapinformációkon kívül azonban a legváltozatosabb ismeretek is hozzájárulhatnak a minősítéshez, úgymint a származási hely etnikai viszonyai,⁴³ a szocializáció színtere,⁴⁴ a családon belüli hierarchia és dominancia,⁴⁵ a magyarigazolvány megléte és választási magatartás,⁴⁶ a generációs különbségek,⁴⁷ sőt, a kultúrafogyasztás is megjelenhet esetenként.⁴⁸

³⁸ Vö. Telles–Lim 1998; Tátrai 2013.

³⁹ „Magyarul beszélnek, de szerintem ők valamikor szlovák iskolába jártak. Úgyhogy magyarul tudnak, de ... szlovák nemzetiségük van.” (Nyitraeszte) „Magyar házaspár, akiknek van egy szlovák lányuk [...] A gyereket szlovák iskolába írták, és azóta szlovákul beszél.” (Kolon) Ugyanakkor nemcsak attól magyar valaki, hogy magyar iskolába járt, hanem hogy a gyereket is oda adja: „Hát most ezek is ... magyarok. ... Magyarok? Magyarul beszélnek, de szlovák alapskolába járnak a gyerekek.” (Nyitraesehi)

⁴⁰ „Tud magyarul. Tartja is magát magyarnak.” (Nyitraegerszeg) „Asszem magyar iskolába járt, ... magyarul is beszél, úgyhogy magyarnak számít.” (Nyitraeszte) „– És mindenki magyar akkor? – Igen, mert magyarul beszélnek.” (Nyitraesehi)

⁴¹ „Szerintem szlovák nemzetiség van beírva neki. De magyarul beszél.” (Nyitraeszte) „Gondolom a férfi szlováknak vallhatja magát. Inkább már oda, a szlovákság felé hajlik.” (Nyitraesehi) „Ez tud magyarul, de nem tartja magát magyarnak.” (Nagyhind)

⁴² „Ó magyar. Származása is magyar.” (Nyitraesehi) „Szlovák apja volt, úgyhogy ők szlovákul beszélnek az anyjával, meg a nagypapjával is.” (Nyitraeszte)

⁴³ „A férj színmagyar, Nagycétényből van.” (Nagyhind)

⁴⁴ „Ők Nyitrán laktak, szlovák iskolába jártak, szlovákok lettek belőlük.” (Kolon) „A lány ide visszaköltözött a faluba. ... Szlovákként.” (Nyitraesehi)

⁴⁵ „– Az öregasszony tud magyarul. – És ő magyar? – Hááát... nem. Ura az szlovák, mint a gép.” (Nyitraegerszeg) „Az többnyire úgy szokott lenni, hogy ha a férfi az szlovák, akkor ők [a feleségek – TP] is szlovák nemzetiséget írnak be.” (Nyitraeszte) „– A gyerek milyen nemzetiségű lesz? – Szerintem magyar, mert itt az apa a domináns, és az magyar.” (Kolon)

⁴⁶ „Ó magyar, van magyarigazolványa is.” „Mind a ketten magyaroknak is tartják magukat, magyarokat is választják.” (Nagyhind) „A férfi nagy magyar, MKP-s, nagyon betartja a magyarságot, és a magyarság nagyon fontos a számára.” (Nyitraeszte)

Az etnikai hovatartozás megjelölése a vizsgált településeken rendkívül árnyaltan, sokszínűen történik. Sokszor az adatközlők csak indirekt információkkal érzékeltetik a nemzeti affinitást (pl. „beszél magyarul”, „szlovák iskolába járt”), és finom különbséget tesznek a tipikus és atipikus esetek közé: „A lányuk tud magyarul, de szlovák; a férje tiszta szlovák.” Azaz a lány – a férjével ellentétben – nem típusos, nem tiszta szlovák; megjelenik a hibriditásnak a „tisztá” kultúrák és kategóriák közé pozicionálása. A vegyesség érzékeltetése általában a fentebb említett négy főbb ismérv esetleges szembeállításával történik.⁴⁷

A vizsgált falvakban az etnikai identitás teljes spektruma kirajzolódik a „tisztá” magyar és a „tisztá” szlovák között. Az alábbi listán egyetlen falu, Nyitrageszte példáján próbáljuk bemutatni a vegyesség és a hibriditás árnyalatait:

- „Van pár ilyen család itt Gesztén, akik túlságosan magyarok.”
- „nagy magyar”
- „magyar iskolába jártak, úgyhogy magyarok”
- „Na, most azon gondolkozom, hogy ő magyarul beszél, de ... nem tudom elképzelni, h ő magyar iskolába járt volna. De a lányai már szlovák iskolába jártak.”
- „magyarul beszélnek, de szlovák nemzetiségűek”
- „Amíg nem ment férjhez, addig magyarul beszélt. Most, hogy férjhez ment, a fele magyar, a fele szlovák”
- „A felesége az magyar, de – nem tudom miért – szlovákul beszél a lányával otthon.”
- „Nem tudom milyen nemzetiségűek, de szlovák iskolába jártak, az biztos”
- „Szlovák iskolába jártak mind a ketten, de magyarul beszélnek”
- „Szerintem szlovák nemzetiség van beírva neki. De magyarul beszél”
- „Szerintem szlovák nemzetiségű, szlovák férje volt neki”
- „félszlovák”
- „inkább szlovákul beszél”
- „szlovák iskolába járt”
- „szlovákul beszélnek, szerintem a nemzetiségük is szlovák”

⁴⁷ „Magyarajkú családból származnak, de a fiatal korúak abszolút nem tudnak magyarul. [...] A magyar nyelvnek ott már nincs helye.” (Nagyhind)

⁴⁸ „Magyar könyvet köleszöntött a könyvtárból, de nem mondanám, hogy magyar.” (Nyitracséhi)

⁴⁹ „Az is magyar ... csak szlovákul beszél.” „Tud magyarul, de inkább szlovák.” „Ő nem szlovák, csak szlovák iskolába járt.” (Kolon) „Azok úgy beszélnek, hogy a mondat egyik fele szlovák, a másik az magyar.” (Nyitrageszte) „A férje tud magyarul, vegyes házasságból származik” (Nyitracséhi) „A bácsi tud perfekt magyarul, de nem nagyon akar beszélni. Nemhogy perfekt magyarul, már fakulódik, mert a felesége az szlovák.” (Nagyhind)

- „Pedig a szülei is magyarok voltak, és ért is valamennyire magyarul”
- „teljesen szlovák”
- „nagy szlovák, nagyon szlovák”

Ezen árnyalatok jól érzékeltetik az etnikai identitás dinamikáját; azt, hogy egy élet folyamán több dolog is alapvetően változtathatja a nemzeti affinitást (pl. vegyes házasság, iskola). Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a legtöbb esetben a hibriditáshoz, a vegyességhez nem kapcsolódik szükségszerűen az identifikáció változása az egyén életén belül, azaz le lehet élni egy teljes életet ugyanolyan irányú és intenzitású etnikai kötődésekkel.

Összegzés: asszimiláció vagy hibriditás?

A vizsgált terület a középkor óta a magyar–szlovák kontaktzóna része, azonban etnikai összetétele ezen időszakban jelentősen átalakult. Az elmúlt másfél száz évben az etnikai folyamatokat elsősorban a hatalmi viszonyok határozták meg, hiszen a versengő nacionalizmusok, nemzetépítések különösen hatékonyak voltak a kontaktzónában élő kétnyelvű, kettős kötődésű népesség identitásformálásában. Napjainkban a Nyitrai járás etnikai diverzitása csökkenőben van; a legnagyobb kisebbség, a magyarok száma és aránya folyamatosan csökken. Az adatok generációs bontása e folyamat folytatódását, sőt, fokozódását vetíti előre. Az etnikai reprodukció csökkenésében döntő szerepe van a magyar népesség nyelv- és nemzetváltásának.

Az asszimilációnak a vizsgált térségben több mozgatórugója is van. Fontos tényező, hogy a helyi magyarság nyelvszívet helyzetben, számbeli kisebbségben van, így mindennapjait szlovák, esetleg vegyes közegben éli, ahol a többségi nyelv szerepe kitüntetett. Ki kell emelni, hogy a magyarság és a magyar nyelv presztízse – részben a szlovák nemzetiesítő politika hatására – csökken. A folyamat katalizátorai a többségi nyelven történő, többségi értékrendet közvetítő szocializáció (szlovák iskolák) és a vegyes házasságok, amiben szerepet játszik a szlovákok kulturális közelsége, az azonos, római katolikus vallás.

Makroperspektívából, történeti időtávokat elemezve, illetve demográfiai/statisztikai megközelítésben az etnikai identifikációban bekövetkező változásokat az asszimiláció fogalmával és eszközkészletével lehet leginkább magyarázni. A zborvidéki folyamatok, a dinamika is csak az asszimiláció elméleti keretében értelmezhetők. Ugyanakkor mikroszinten, az egyéni történeteket és a külső etnikai klasszifikáció gyakorlatát vizsgálva megállapítható, hogy a hibriditás mint elméleti keret számottevő hozzáadott értékkel bír, és talán jobban megragadja a nemzeti affinitást és az etnikai identitás árnyalatait, mint az asszimiláció. Fontos

azonban hangsúlyozni – elsősorban történeti példák alapján –, hogy a hibrid etnikai kötődések maguk is az asszimilációs folyamatok termékei: mind létrejöttük, mind megszűnésük a szociokulturális hasonulás eredménye.

A zoborvidéki magyarlakta falvakban a gyors – bár már évtizedek óta tartó – etnikai változások a hagyományos etnikai kategóriarendszer fellazulását eredményezték. A nemzetállami keretek közt szokatlan, nem standard etnikai identitásmegjelölések, hibrid kategóriák helyben teljesen természetesnek számítanak. A hibriditás azonban – ha egy ember életében nem is, de csoportszinten – ideiglenes állapotnak tűnik: az aszimmetrikus nemzetállami erőter homogenizáló hatása – mint ahogy korábban magyar, úgy jelenleg – szlovák irányba tereli e népességet.

Mindezek alapján a címben feltett a kérdésre (asszimiláció vagy hibriditás) a válasz inkább asszimiláció és hibriditás.

Irodalom

- ALBA, Richard – NEE, Victor
 1997 Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration. *International Migration Review*. 31. 4. 826–874.
- AREL, Dominique
 2002 Language categories in censuses: backward- or forward-looking? In Kertzer, David – Arel, Dominique (eds.): *Census and Identity: The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. 92–120. Cambridge: Cambridge University Press
- ÁRENDÁS Zsuzsanna
 2012 Az iskolaválasztás elbeszélései. *Társadalmi Együttélés*. 2012. 1.
- ASCHAUER, Wolfgang
 2009 Etnikai térképezés és etnopolitika. Magyarország és a magyarok példája. *Föld és Ember*. 1–2. 37–61.
- BHABHA, Homi
 1994 *The Location of Culture*. London: Routledge.
- BICZÓ Gábor
 2009 *Hasonló a hasonlónak... Filozófiai antropológiai vázlat az asszimilációról*. Pozsony: Kalligram.
 2011 Az asszimiláció fogalmának műveleti értéke a szociokulturális hasonulási folyamatok értelmezésében. In Bárdi Nándor – Tóth Ágnes (szerk.): *Asszimiláció, integráció, szegregáció*. 19–38. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet.
- BINDORFFER Györgyi
 2002 Asszimiláció és túlélés. In Szarka László – Kovács Nóra (szerk.): *Tér és terep: Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből*. 1–31. Budapest: Akadémiai Kiadó
- CZÖVEK Judit
 2002 *Ha mi meghalunk... Zoborvidéki virrasztóénekek*. Pozsony: Kalligram
- CSÁMPAI Ottó
 1994 *Viharvert nemzetudat. Az identitástudat és érzésvilág problémái Zoboralja magyar falvaiban*. Pozsony: A szerző kiadása
- CSEPELI György – ÖRKÉNY Antal – SZÉKELYI Mária
 2002 *Nemzetek egymás tükrében. Interetnikus viszonyok a Kárpát-medencében*. Budapest: Balassi

GAL, Susan

1991 Mi a nyelvcsere és hogyan történik? *Regio*. 2. 1. 66–76.

GYURGYÍK László

2004 *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében*. Pozsony: Kalligram

2010 Népesedési folyamatok Szlovákiában. In Gyurgyík László – Kiss Tamás: *Párhuzamok és különbségek. A második világháború utáni erdélyi és szlovákiai magyar népességfejlődés összehasonlító elemzése*. 139–220. Budapest: Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány

HOMIŠINOVÁ, Maria

2008 Magyarországi szlovákok és szlovákiai magyarok. Empirikus elemzés a nemzeti identitás szerkezetéről. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 10. 1. 77–94.

HORVÁTH István

2008 *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*. Kolozsvár: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale

ILYÉS Zoltán

2005 Szórványkutatás, szórványértelmezés. Megjegyzések a Kárpát-medence szórványközösségeinek társadalomtudományi vizsgálatához. *Magyar Tudomány* 50. 2. 145–155.

2012 A kalászi színjátások esete a szlovák nyelvtörvénnyel. In Bárdi N. – Tóth Á. (szerk.): *Egyn és közösség*. 447–458. Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet

2013 „Ahogy a verést meg lehet szokni, ezt is meg lehet szokni” – Pasztorációs konfliktus Nyitraacsehin. In Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs (szerk.): *A közép-európaiság dicsérete és kritikája*. 399–422. Pozsony: Kalligram

KATUS László

2008 Az öntudatosodás útja: Szlovák nemzeti mozgalom a soknemzetiségű Magyarországon. *Rubicon*. 19. 4. 41–50.

KEMÉNYFI Róbert

2010 Földrajzi tér és etnicitás: a kritikai geográfia tanulságai. In Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás: különbségtéremető társadalom*. 99–113. Budapest: Gondolat–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet

KERTZER, David – AREL, Dominique

2002 Censuses, identity formation, and the struggle for political power. In Kertzer, David – Arel, Dominique (eds.): *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. 1–42. Cambridge: Cambridge University Press

KISS Tamás

2011 A makroperspektíva védelmében. In Bárdi Nándor – Tóth Ágnes (szerk.): *Asszimiláció, integráció, szegregáció*. 39–48. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet

KOCSIS Károly

1998 Az etnikai térszerkezet változásai a mai Szlovákia területén (1920 előtt). In Frisnyák Sándor (szerk.): *A Felvidék történeti földrajza*. 115–132. Nyíregyháza: BGYTF Földrajzi Tanszék

KONTRA Miklós

2010 Nyitragerecsér, Vághosszúfalu, Dunaszerdahely: oktatás és asszimiláció. In Kozmács István – Vančoné Kremmer Ildikó (szerk.): *Közös jövőnk a nyelv I.* 211–215. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara

MAJO, Juraj

2009 Space and ethnic identity transmission: case study from Galanta district in Slovakia. In Majó, Juraj: *"New" Europe and challenges of sustainable development*. 84–93. Bratislava: Geografika

MORVAI Tünde

2013 „Duplán teljesít.” Iskolaválasztás Zoborvidéken. *Kisebbségkutatás*. 22. 4. 60–73.

PEÉRY Rezső

1993 *Requiem egy országért*. Pozsony: Pannónia Kiskönyvtár

- PRESINSZKY Károly
 2008 *A nagybindi nyelvjárás és nyelvhasználat*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-Európai Tanulmányok Kara
- SÁNDOR Anna
 2000 *Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélők közösségben, Kolonban*. Pozsony: Kalligram
 2004 *A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza*. Pozsony: Kalligram
- SZARKA László
 2012 Az etnikai vegyesség jelenségei a szlovákiai magyarság identitásában. In Nagy Melinda (szerk.): *A Selye János Egyetem 2012-es „Művelődés - Identitás- Egészség” Nemzetközi Tudományos Konferenciájának Tanulmánykötete*. 232–237. Komárom: Selye János Egyetem
- SZEMET Éva
 2012 „*Ki a magyar, ki a szlovák, no, keverve vagytok!*” *Etnikailag, nyelvileg heterogám bázisúrsi együttélés Alsóbodokon*. ELTE TáTK, Diplomamunka
- SZILÁGYI N. Sándor
 2004 Az asszimiláció és hatása a népesedési folyamatokra. In Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. 157–234. Kolozsvár: RMDSZ Ügyvezető Elnöksége
- TÁTRAI Patrik
 2005 A Nyitrai járás etnikai földrajza. *Földrajzi Értesítő*. 54. 3–4. 317–344.
 2013 Az etnikai viszonyok átalakulása a Zoborvidéken – két felmérés tükrében. In Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs (szerk.): *A közép-európaiság discréte és kritikája*. 538–556. Pozsony: Kalligram
- TELLES, Edward – LIM, Nelson
 1998 Does it matter who answers the race question? Racial classification and income inequality in Brazil. *Demography*. 35. 4. 465–474.
- VADKERTY Katalin
 2001 *A kitelepítéstől a reszlovakizációig*. Pozsony: Kalligram
- WATERS, Mary
 1990 *Ethnic options. Choosing Identities in America*. Berkeley: University of California Press
- YOUNG, Robert
 1995 *Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture and Race*. London–New York: Routledge

Patrik Tátrai

ASSIMILATION OR HYBRIDITY? INTERPRETATION FRAMEWORKS FOR
 EXAMINING THE ETHNIC TRANSFORMATION OF THE REGION CALLED
 ZOBORVIDÉK

Zoborvidék is the only area populated partly by Hungarians which is not contiguous to the long Hungarian ethnic block along Southern Slovakia. In the villages of *Zoborvidék* with Hungarian inhabitants, the fast ethnic changes have resulted in loosening the traditional system of ethnic categories. Non-standard ethnic identity denominations and hybrid categories, which are unusual in nation states, are regarded fully acceptable at this location. The status of hybridity however, even if not necessarily at the level of individuals but at least at group level, seems to be temporary: the homogenizing effect of the asymmetrical powers that be in a nation state, the same way it used to do earlier towards a Hungarian identity, turns the population now towards a Slovak identity. The essential query posed by this study is how these processes may be interpreted and conceptualized.